

de m o s

Jaargang 21
Mei 2005

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

5

N I D I

inhoud

- 33 **Contact tussen ex-partners
na echtscheiding**
37 **Misverstanden over vergrijzing**
39 Demodata

Foto: Wim de Jonge

Contact tussen ex-partners na echtscheiding: “Can we still be friends?”

TAMAR FISCHER, PAUL DE GRAAF EN MATTHIJS KALMIJN

In Nederland worden jaarlijks ruim 30.000 officiële echtscheidingen uitgesproken. Deze echtscheidingen maken weliswaar een einde aan het huwelijk, maar vaak niet aan de relatie tussen de ex-echtgenoten. Uit onderzoek blijkt dat tien jaar na de scheiding nog ongeveer de helft van de exen contact heeft. Ex-partners met en zonder kinderen verschillen in de mate en de aard van dat contact en naarmate de echtscheiding langer geleden heeft plaatsgevonden verandert het contact. Daarnaast spelen onder meer de aard van de ruzies tijdens het huwelijk, nieuwe verbintenissen die na de scheiding worden aangegaan en persoonlijke waarden van de exen een rol.

Systematische kennis over factoren die samenhangen met de mate en de aard van contact tussen ex-partners is nog schaars. Uit gegevens van een omvangrijk Nederlands survey-onderzoek uit 1998 (*Onderzoek Scheiding in Nederland*, zie kader) blijkt dat 55 procent van de mensen die ooit zijn gescheiden van hun eerste huwelijkspartner het afgelopen jaar contact had met deze ex-partner. Deze mensen kunnen een jaar geleden zijn gescheiden maar ook al lang geleden een scheiding hebben meegemaakt.

In tabel 1 is te zien op welke manieren de ex-partners contact hadden. Ex-partners hebben het vaakst contact via de telefoon (40 procent), maar dit soort contact neemt over de jaren wel sterk af: terwijl van de mensen die korter dan twee jaar geleden scheidden 70 procent telefonisch contact had, had van de mensen van wie het huwelijk meer dan tien jaar geleden werd ontbonden nog maar 25 tot 30 procent telefonisch contact. Een type contact dat veel minder afneemt over de tijd is het contact tussen ex-partners op feestjes. Zowel van ex-partners die korter dan twee jaar geleden scheidden als van ex-partners die meer dan tien jaar geleden uit elkaar gingen heeft 20 procent elkaar het afgelopen jaar op een feestje gezien. Van de exen die drie tot tien jaar geleden zijn gescheiden is dit zelfs 25 procent.

Kwaliteit contact

In tabel 2 wordt een overzicht gepresenteerd van de kwaliteit van het contact, waarbij drie categorieën worden onderscheiden: geen contact, vriendschappelijk contact en vijandelijk contact.

Tabel 1. Contacten die ex-partners onderhouden voor drie duurcategorien

	0-2 jaar na echtscheiding	3-10 jaar na echtscheiding	> 10 jaar na echtscheiding	totaal duurcategorien	significante verschillen
rapportage mannen (N=720)					
% contact op een feestje	19	25	20	22	---
% contact via de telefoon	67	51	29	40	**
% kaart of brief gestuurd	33	23	12	18	**
% bezocht of bezoek gehad	44	30	15	23	**
% samen uitgeweest	9	11	3	7	**
rapportage vrouwen (N=1.071)					
% contact op een feestje	22	24	18	20	*
% contact via de telefoon	74	54	24	39	**
% kaart of brief gestuurd	27	21	10	15	**
% bezocht of bezoek gehad	36	29	13	21	**
% samen uitgeweest	5	8	4	6	*

Tabel 2. Kwaliteit van de relatie tussen ex-partners voor drie duurcategorien

	0-2 jaar na echtscheiding	3-10 jaar na echtscheiding	> 10 jaar na echtscheiding	totaal duurcategorien	significante verschillen
rapportage mannen (N=720)					
% geen contact	14	32	54	43	**
% vriendschappelijk contact	30	42	36#	38	---
% vijandig contact	56	26	10	20	**
rapportage vrouwen (N=1.071)					
% geen contact	15	32	60	46	**
% vriendschappelijk contact	18	39	29#	32	**
% vijandig contact	67	29	11	21	**

vriendschappelijk contact hoger, dat met vijandig contact lager en dat zonder contact hoger. Het percentage zonder contact neemt in deze groep ook veel sterker toe in de tijd. In deze groep leidt een echtscheiding dus veel vaker tot een definitieve breuk. Ook bij de ex-partners met kinderen zien we dat het percentage dat vijandig contact heeft afneemt met de tijd die sinds de scheiding is verstreken. Bij deze groep neemt echter niet alleen het percentage zonder contact toe maar ook het percentage met vriendschappelijk contact. Het min of meer gedwongen contact dat ouders na een echtscheiding onderhouden heeft dus ook een positieve uitkomst. Na verloop van tijd blijkt 40 procent van de ouders weer op een harmonieuze manier met elkaar om te kunnen gaan. Bij de kinderloze ex-partners bedraagt het aandeel met harmonieus contact 25 procent.

Wie houdt contact?

Er zijn nog meer factoren die invloed hebben op de mate en de aard van het contact tussen ex-partners: bestaande bindingen, aard van de huwelijksconflicten, levensloopgebeurtenissen na de echtscheiding, de rol van waarden over familie, gezin en individu, en de emotionele stabiliteit van mensen.

Bestaande bindingen

De theoretische verwachting is dat hoe meer binding er in een huwelijk is aangegaan, des te meer contact er na de echtscheiding zal blijven bestaan. We zagen dit al in het verschil tussen exen met en zonder kinderen: kinderen zijn een ultieme vorm van een binding die zijn uitwerking heeft op de relatie na de echtscheiding. Het blijkt dat kinderen ook meteen een erg overheersende binding vormen. Wanneer rekening wordt gehouden met de aanwezigheid van kinderen dan hebben andere vormen van bindingen, zoals de duur van het huwelijk, de emotionele afhankelijkheid en de mate waarin echtgenoten tijdens het huwelijk samen sociale activiteiten ondernamen, geen invloed op de aanwezigheid van contact en maar gedeeltelijk op de vraag of het contact vriendschappelijk of vijandig is.

Bij mensen zonder kinderen blijken andere bindingen van groter belang te zijn. Zo hebben exen zonder kinderen maar met een koophuis vaker vriendschappelijk contact dan kinderloze exen zonder koophuis. Verder speelt bij exen zonder kinderen de duur van het huwelijk wel een rol. Exen met een huwelijk dat langer duerde hebben vaker vijandig contact na de echtscheiding. Dit effect blijkt echter enkele jaren na de echtscheiding weer te zijn verdwenen.

Aard van de huwelijksconflicten

Het is bekend dat huwelijken waarin veel conflicten voorkomen meer dan huwelijken waarbij dat niet het geval is eindigen in een echtscheiding. De aard van de conflicten die in huwelijken voorkomen loopt nogal uiteen en verwacht wordt dat niet alleen de aanwezigheid maar ook de aard van de conflicten invloed heeft op de relatie na de scheiding.

Huwelijksconflicten kunnen onder meer worden ingedeeld in conflicten met een relationele,

Vlak na de scheiding blijkt er vooral veel vijandig contact te zijn. Ongeveer 60 procent van de mensen die korter dan twee jaar zijn gescheiden had het afgelopen jaar serieuze conflicten met de ex-partner. Dit percentage neemt sterk af over de tijd: van de ex-partners die meer dan tien jaar geleden uit elkaar gingen had het afgelopen jaar nog tien procent een conflict met de ex-partner.

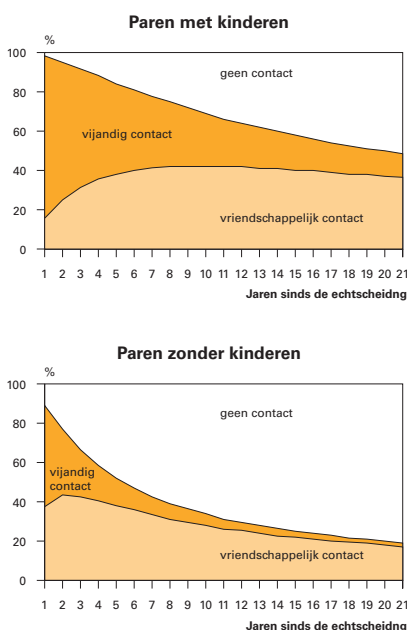
Bij afwezigheid van contact zien we een omgekeerd beeld. In de eerste twee jaar na de scheiding blijkt ongeveer 15 procent van de ex-partners geen contact meer met de ex te hebben, bij mensen die meer dan tien jaar geleden zijn gescheiden loopt dit percentage tegen de 60.

Het percentage ex-partners met vriendschappelijk contact is veel stabiel. Er zijn weliswaar verschillen in relatie tot de tijd die er sinds de echtscheiding is verstreken, maar de verandering is niet lineair: vriendschappelijk contact neem eerst in frequentie toe en daarna weer af. Er is dus sprake van twee ontwikkelingen: naarmate de scheiding langer is geleden, is er steeds minder vaak contact en het soort contact dat overblijft is steeds vriendschappelijker. Uit de cijfers blijkt overigens dat de rapportages door mannen en vrouwen elkaar niet veel ontlopen; er worden geen significante verschillen gevonden.

Kinderen

Kinderen blijken een duidelijk stempel te drukken op de relatie na een echtscheiding, zowel in negatieve als in positieve zin (zie figuur 1). Bij een scheiding waarbij kinderen zijn betrokken blijkt er in de periode kort na de scheiding vooral veel vijandig contact te zijn. Bij kinderloze scheidingen is aanvankelijk het percentage met

Figuur 1. Verdeling van ex-partners naar aard van de relatie

een praktische en een gedragsmatige achtergrond. Relationale conflicten zijn gericht op de relatie tussen de partners en houden bijvoorbeeld in dat partners niet meer goed met elkaar konden praten of dat zij problemen hadden op seksueel gebied. Praktische conflicten gaan bijvoorbeeld over de verdeling van de huishoudelijke taken of verschillen in vrijetijdsbesteding. Gedragsmatige problemen komen voort uit gedragsproblemen bij een van de partners; hier kan worden gedacht aan persoonlijke problemen, alcohol of drugsgebruik, maar ook aan het gebruik van geweld.

Het onderzoek liet zien dat exen met vooral praktische problemen na de echtscheiding aanzienlijk minder zowel vriendschappelijk als vijandig contact hebben. Dit geldt het sterkst voor de eerste jaren na de echtscheiding. Bij exen zonder kinderen is hier sprake van een *clean break*: de scheiding leidt daadwerkelijk tot het einde van de relatie en daardoor is er na de scheiding niet veel ruzie meer. Bij exen die samen kinderen hebben heeft een *clean break* uiteraard wel een wat andere betekenis. Voor de exen zelf is de ruzie misschien voorbij, maar de verantwoordelijkheid die zij voor de kinderen hebben kan niet meer gezamenlijk worden genomen. Van exen met relationele of gedragsmatige conflicten tijdens het huwelijk hebben relatief meer na de scheiding vijandig contact dan van paren zonder zulke conflicten. Met andere woorden, relationele conflicten en probleemgedrag zijn met een scheiding vaak niet voorbij.

Levensloopgebeurtenissen na echtscheiding

Onderzocht is of bepaalde gebeurtenissen in de levensloop effect hebben op de mate en de aard van de contacten tussen ex-partners. Wanneer ex-partners nieuwe verbintenissen aangaan, zoals een relatie met een nieuwe partner of het krijgen van kinderen bij een andere partner dan zal de relatie met de ex-partner naar verwachting minder intensief worden. Dit effect wordt inderdaad gevonden: een nieuwe relatie van een van de exen leidt tot zowel minder vijandig als minder vriendschappelijk contact.

Een andere gebeurtenis is het volwassen en onafhankelijk worden van de kinderen. In dat geval is er geen noodzaak meer voor de ex-partners om contact te onderhouden over hun kinderen. Verwacht wordt dan ook dat het contact minder intensief zal worden. Daarnaast wordt verwacht dat het contact tussen ouders vooral intensief is wanneer de kinderen jong zijn en dat het hebben van oudere minderjarige kinderen al leidt tot minder contact vergeleken met het hebben van jongere minderjarige kinderen. Oudere kinderen maken immers in grotere mate zelfstandig met beide ouders apart afspraken. Het onderzoek wijst uit dat exen van wie het jongste kind boven de 18 is inderdaad aanzienlijk minder zowel vriendschappelijk als vijandig contact hebben. Er is echter niet minder contact wanneer het jongste kind de middelbareschoollleeftijd bereikt.

De moderne echtscheiding, de rol van waarden over familie, gezin en individu

In de jaren zestig en zeventig zijn de heersende waarden over de verhouding tussen individu en

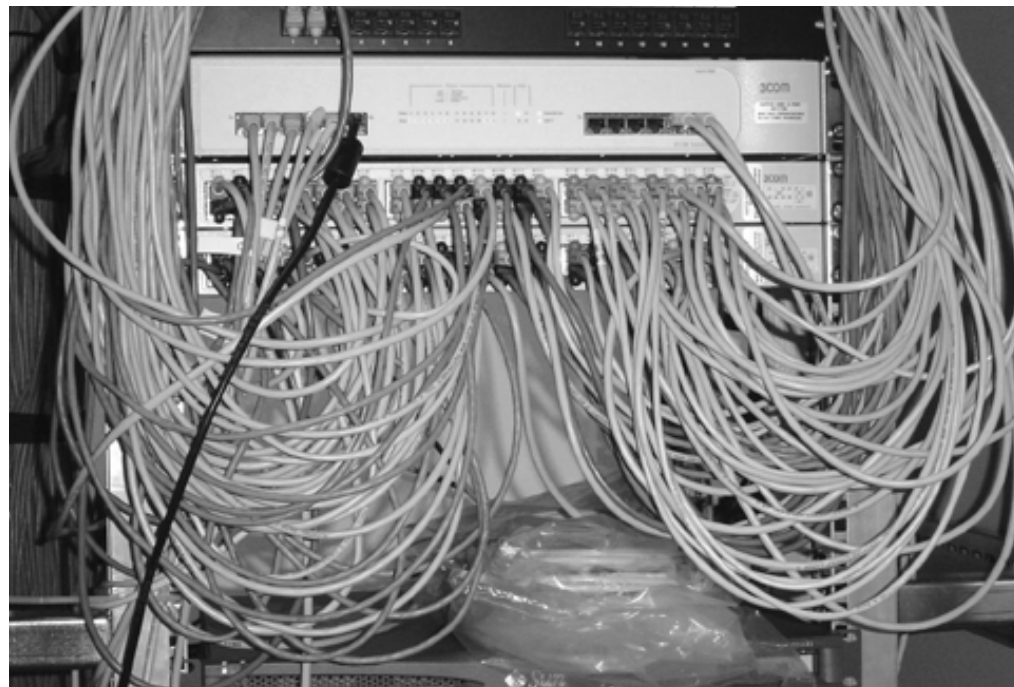
gezin sterk veranderd. Er kwam meer aandacht voor het individu en de individuele ontplooiing van de partners. Deze ontwikkeling leidde tot andere verhoudingen tussen de partners binnen het huwelijk en tot een grotere acceptatie van echtscheiding. Naar aanleiding hiervan verwachtten sommige onderzoekers dat er naast een nieuw soort partnerrelatie ook een nieuw soort echtscheiding zou ontstaan. Bij deze 'nieuwe echtscheiding' zouden partners meer rationeel en minder emotioneel omgaan met hun beslissing om te scheiden om vervolgens na de echtscheiding, zonder wederzijdse gevoelens van wrok, als vrienden verder te gaan. Bij de 'nieuwe echtscheiding' was het dus niet langer nodig om de contacten met de ex volledig te verbreken. De verwachting dat mensen met modernere waarden ook tot 'modernere' echtscheidingen komen is in dit onderzoek voor het eerst empirisch getoetst en bevestigd. Mensen met modernere waarden onderhielden na de scheiding aanzienlijk meer, zowel vriendschappelijk als vijandig, contact met de ex. Zij verliezen dus minder vaak het contact met de ex-partner maar het lukt hen vaak niet om daadwerkelijk een vriendschappelijke relatie op te bouwen met hun ex.

Hoge score op neuroticisme schaal

Onderzocht is of de emotionele stabiliteit van mensen invloed heeft op de relatie die zij na echtscheiding met hun ex onderhouden. Uit eerder onderzoek over de rol van persoonlijkheid voor de kwaliteit van sociale relaties bleek dat emotioneel minder stabiele mensen in het algemeen meer problemen hebben bij het onderhouden van vriendschappelijk contact met anderen. Om die reden zal het voor deze mensen ook moeilijker zijn om de emotionele band met de ex-partner na de scheiding te reguleren. Verwacht wordt dan ook dat mensen die meer kenmerken van neuroticisme vertonen na echtscheiding in ruimere mate veel spanningen en conflicten zullen ervaren. Deze verwachting wordt bevestigd: van mensen die hoger scoren

Het onderzoek 'Scheiding in Nederland' is een grootschalig survey-onderzoek dat in 1998 werd gehouden in het kader van het NWO-aandachtsgebied 'Oorzaken en gevolgen van echtscheiding in Nederland sinds de jaren veertig' dat werd geïnitieerd en geleid door Matthijs Kalmijn en Paul de Graaf. De survey werd gefinancierd door de Universiteit Utrecht en is uitgevoerd door onderzoekers van de Universiteit Utrecht, de Radboud Universiteit Nijmegen, de Vrije Universiteit Amsterdam en het NIDI (Kalmijn en De Graaf, 1998). In het onderzoek zijn 1.791 respondenten geïnterviewd die ooit zijn gescheiden van hun eerste huwelijkspartner. De respondenten gaven in een gestructureerd face-to-face interview informatie over de situatie tijdens hun eerste huwelijk, over de echtscheiding en over de situatie na de scheiding. Van de 1.791 respondenten was 52 procent ooit hertrouwd voordat het interview plaatsvond. Verder had 71 procent samen met de eerste huwelijkspartner kinderen. Naast de 1.791 gescheiden respondenten is ook een controlegroep geïnterviewd van 551 eerstgehuwden die in de analyses voor dit artikel niet zijn meegenomen.

Foto: Harry Bronsema

De aanwezigheid van conflicten na de echtscheiding is gemeten door de respondenten een lijst voor te leggen met mogelijke uitingen van conflict in het gedrag van de ex-partner na de echtscheiding. Respondenten konden per item aangeven of dit na de scheiding ooit was voorgekomen en of dit in het afgelopen jaar nog was voorgekomen. In dit onderzoek is alleen het conflict meegenomen dat in het afgelopen jaar voorkwam. De items in het onderzoek zijn:

- ex-partner heeft nare dingen over respondent tegen anderen gezegd
- ex-partner heeft valse beschuldigingen gedaan over respondent
- ex-partner heeft het verleden zwartgemaakt
- ex-partner heeft ongewenst opgebeld
- ex-partner is ongewenst langsgesproken
- ex-partner heeft respondent sterke verwijten gemaakt
- ex-partner heeft gescholden, flink ruzie gemaakt
- ex-partner heeft bedreigd geweld tegen respondent te gebruiken
- ex-partner heeft bedreigd zichzelf geweld aan te doen
- ex-partner heeft geweld gebruikt
- ex-partner heeft kinderen tegen respondent opgezet
- ex-partner heeft bedreigd het bezoek van de kinderen te belemmeren
- ex-partner is vaak afspraken niet nagekomen
- ex-partner heeft bedreigd alimentatie niet te betalen

Wanneer een respondent voor ten minste een van de items aangaf dat dit in het afgelopen jaar was voorgekomen is de relatie als vijandig getypeerd. Ook is geëxperimenteerd met meer gedetailleerde schalen van problematisch contact waarbij het aantal items waarop problemen voorkwamen in de analyses is meegenomen, maar dat bleek niet tot andere bevindingen te leiden.

Can we still be friends

Todd Rundgren

We can't play this game anymore

But can we still be friends

Things just can't go on like before

But can we still be friends

We had something to learn

Now it's time for the wheel to turn

Grains of sand, one by one

Before you know it, all gone

Let's admit we made a mistake

But can we still be friends

Heartbreak's never easy to take

But can we still be friends

It's a strange, sad affair

Sometimes seems like we just don't care

Don't waste time feeling hurt

We've been through hell together

Can we still get together sometime

You know life will still go on and on and on

We awoke from our dream

Things are not always what they seem

Memories linger on

It's like a sweet, sad old song

Todd Rundgren Lyrics

(<http://www.lyricsfreak.com/t/todd-rundgren/138338.html>)

op een schaal voor neuroticisme hebben er relatief aanzienlijk veel meer een vijandige relatie met de ex. Effect van neuroticisme op de kans dat de exen een vriendschappelijke relatie hebben is echter niet aangetoond.

Samenvatting

Als antwoord op de vraag welke factoren invloed hebben op de aard van de relatie na echtscheiding kunnen vier algemene conclusies worden getrokken.

- Banden opgebouwd tijdens het huwelijk zijn belangrijk voor de voortzetting van het contact na scheiding. Een echtscheiding betekent dus wel het einde van het huwelijk maar niet de verbreking van eerdere banden.
- De aard van de relatie na een echtscheiding blijkt sterk samen te hangen met het soort huwelijksconflicten dat de partners tijdens hun huwelijk hadden. Conflicten over praktische zaken leiden vaker tot een 'clean break' terwijl relationele conflicten en conflicten over individueel gedrag na een echtscheiding vaker voortduren.
- Banden tussen ex-echtgenoten worden verbroken door nieuwe gebeurtenissen in de levensloop. Het vriendschappelijk contact en in sterkere mate het vijandig contact neemt af wanneer een van de exen een nieuwe partner vindt. Ook door het volwassen worden van de kinderen komt er minder contact.
- De mate en de aard van de contacten tussen ex-echtgenoten blijken af te hangen van persoonlijke eigenschappen. Mensen met meer liberale waarden ten aanzien van relaties en het gezin houden meer contact met hun ex. Deze mensen lijken er vaker van uit te gaan dat zij na de scheiding vrienden kunnen blijven. Helaas blijkt deze meer moderne kijk op echtscheiding niet voor iedereen positief uit te pakken, want meer liberale waarden blij-

ken ook samen te hangen met meer vijandig contact na een echtscheiding. Behalve persoonlijke waarden blijken ook bepaalde persoonlijke kenmerken invloed te hebben op de relatie na een scheiding. Mensen die hogere scores op een schaal voor neuroticisme hebben een grotere kans op een vijandige relatie na de scheiding. Dit is een belangrijke conclusie omdat het erop wijst dat voor deze mensen de problemen zich tijdens hun leven opstapelen en dat raakt niet alleen henzelf maar ook hun ex en hun kinderen.

Tot slot

Doordat in dit onderzoek nadrukkelijk naar verschillende soorten relaties van exen is gekeken (geen contact, vriendschappelijk contact, vijandig contact), kon een nauwkeurigere beschrijving worden gegeven van de invloed die persoonlijke en huwelijkskenmerken hebben op de relatie na echtscheiding. De kennis die uit dit onderzoek naar voren komt is daarmee ook van belang voor de toekomstige kansen van kinderen na een ouderlijke echtscheiding. Het maakt duidelijk dat ouders die een vijandige relatie voortzetten na de echtscheiding een selectieve groep vormen. Verschillende factoren waardoor mensen het risico lopen op (voortzetting van) een vijandige relatie na de scheiding zijn al duidelijk tijdens het huwelijk aan te wijzen.

Dit artikel is gebaseerd op een artikel van Fischer, De Graaf en Kalmijn, dat eind 2005 verschijnt in: *Journal of Family Issues*. Een bewerkte tekst van dit artikel is ook verschenen als hoofdstuk in het proefschrift van Tamar Fischer, *Parental divorce, conflict, and resources. The effects on children's behavior problems, socio-economic outcomes, and transitions in the demographic career*, 2004.

LITERATUUR:

- Kalmijn, M. en P.M. de Graaf (1998), *Survey Scheiding in Nederland 1998* (databestand). Universiteit Utrecht: Sociologie/ICS.
- Brinkgreve, C. (1982), On modern relationships, the commandments of the new freedom, *Netherlands Journal of Sociology*, 18, pp. 47-56.
- CBS (1999), Daling aantal echtscheidingen, Persbericht 22 oktober 1999.
- Goldberg, L.R. (1990), An alternative "description of personality": the big-five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), pp. 1216-1990.
- Gottman, J.M. (1994), *What predicts divorce? The relationship between marital processes and marital outcomes*. Hillsdale, New Jersey, Hove and London: Lawrence Erlbaum associates, publishers.
- Lesthaeghe, R. en D.J. van de Kaa (1986), Twee demografische transitie? *Mens en Maatschappij* Boekaflevering, 61, pp. 9-24.

Dr. T. Fischer, NIDI, **dr. P. de Graaf**, Radboud Universiteit Nijmegen en **prof. dr. M. Kalmijn**, Universiteit van Tilburg